

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

Kisebb dolgozatok a magyar protestantismus történetének köréből. Irta: Zoványi Jenő. Sárospatak, 1910. I—XII., 1 - 255 l. Ára 5 kor. 50 fill. E kissé hosszadalmas című könyv Zoványinak 1887-től 1909 végéig különböző szakfolyóiratokban megjelent magyar egyháztörténeti tanulmányait foglalja magában. Értékes gyűjtemény s mindazoknak, kik egyháztörténeti studiummal foglalkoznak, figyelmükbe ajánljuk. A történetíró Zoványi e könyvben kiválóságaival, hibáival együtt jelent meg. A hiba emlegetésével nem hirhedt „Függeléké”-re czélozok, melyet a Warga-féle Egyháztörténet III. kötetéből kiteptek, s mely itt egész terjedelmében olvasható. E cikk sokkal több hozzáértéssel van írva, semmint elítélői hitték. Hogy Kálvin később lépett föl Luthernél; hogy ő csak folytatta, mit a wittenbergi szerzetes megkezdett: oly állítások, melyeket a külföldi egyháztörténészek régen elfogadtak. A reformatio ismerője azon az állításon sem ütközik meg, hogy „Kálvin nem volt teremtő lélek, csupán eklektikus.” Hiszen az egész hitújítás nem egyéb „restitutio Christianismi”-nél. Kezdve szent Bernáton, a római katolikus egyház összes atyái ez után esengtek. Le renouvellement volt a waldensek jelszava; a XV. század 3 nagy conciliuma az apostoli egyszerűség visszaállítását követelte; Pius Mirandula, Faber Stapulensis, Agrippa, Reuchlin, Erasmus a régi kor visszaállításán munkáltak. Az ujrakeresztelők híres könyvüket 1528-ban „Restitution” czimmal nyomatták ki. Nielaes, Joris, Campanus s a XVI. század első tizedeinek egyházi írói mind e fogalmat hangoztatják. Serveto, mielőtt híres Restitutio Christianismi-ját megírta, untilg elhasználta e kifejezést. Ezen az alapon készítette el Luther is 95 thesisét, mely irat kiinduló pontja volt az egész hitélet megjavításnak. Ezek után nem szükség Köstlin, Nippold, Nisard, Zeller, Kampschulte, Stähelin stb. monografiáira hivatkoznom annak igazolásánál, hogy a Luther által kifejezésre juttatott egyházi restitutio gondolata többé-kevésbé módosított formában Servetonál, Zwinglinél, Melanchtonnál, Kálvinnál, Socinusnál, sőt Dávid Ferencnél is következetesen megtalálható. Zoványi cikkének

ez állításai helyesek s azokat csak a mult dolgaiban való teljes tájékozatlanság vonhatja kétségbe. Azonban mégis nagy hibája van e „kitépelt írás“-nak: az egyoldalúság. Úgy bemutatni egy vezető egyéniséget, hogy az olvasó figyelme csupán a hibákra, gyöngeségekre irányuljon s a kiválóságról csak azért hallgatni, mivel az másutt amúgy is bőven van fejtegetve: nem csupán tapintatlanság, hanem irodalmi illetlenség; a ki ilyet tesz, a kellő megróvásra méltán rászolgál.

Ezt az egyoldalúságot megtaláljuk a „Kisebb dolgozatok“ más czikkeiben is. Pl. „A reformatio Magyarországon a mohácsi vészig“ című fejezet nem adja azt, mit ezim szerint ígér; szól Felső-Magyarország, a királyi területek s a királyi udvar reformatiójáról, azonban alig emlékezik meg Erdélyről.

Egyéni hibájául kell felrónunk fölösleges szószaporításait is, mivel főleg kritikáinak értékét szállítja le. Különösen kellemetlenül érint ez Kanyaró és Pokoly könyvének bírálatánál. Ha kevesebb „általános megjegyzést“, de több „tévedést“ ad tudtunkra, lehetőleg a helyreigazítással együtt: munkájának nagyobb haszna lett volna.

Az említett hibák nem tudják eltakarni a „Kisebb dolgozatok“ valódi értékét. Ahhoz, hogy miként kell látszólag jelentéktelen adatokat úgy beilleszteni a köztörténetbe, hogy általa tudásunk gyarapodva módosuljon: kevesen értenek Zoványinál jobban. Tanulságos élvezettel olvasható e nemben „Sárospatak reformatiója“ és „A debreczeni hitviták“ című fejezetek. Összefoglalásai nem oly sikerültek, mint új adat fölfedezései. Nem egyszer Szilády Áront juttatják eszünkbe e miniatürmunkák. Zoványi történetírói munkásságának valódi iránya e „homokszemek“-hez vezet; ez aprólékoskodás az ő legkedvesebb foglalkozása. Ezzel függ össze az, hogy összefoglalásaiban a külső cselekményekre fekteti a fősúlyt, ellenben az egyes eseményeket egybekötő gondolatot ritkán keresi, még ritkábban találja meg.

(Dr. B. I.)

Bírálati megjegyzések Zoványi Jenőnek „Sárospatak reformatiója“ című közleményére. Irta: *Szinyei* Gerson. Sárospatak, 1910. E 20 oldalnyi terjedelmű czikk Zoványi „Kisebb Tanulmányai“-ban levő egyik tanulmányt bírálja, azt igyekeztvén kimutatni, hogy a sárospataki iskolát az öreg Perényi Péter alapította, ki egyik legelső protestáns főúr volt Magyarországon. Tanulságos megjegyzések olvashatók benne Zoványinak egyéb állításaira vonatkozólag is.

(Dr. B. I.)

KÜLÖNFÉLÉK.

A vallás- és közoktatásügyi ministerségre, melyet a kormány változásával dr. Székely Ferencz igazságügyi minister ideiglenesen töltött be, gróf Zichy János neveztetett ki. Gr. Zichy erős hitű r. katolikus, a mi azonban még nem zárja ki, hogy mint az állam ministere, liberalis valláspolitikát ne kövessen.

Gróf Tisza István a lelkészképzésről a ref. konventen általánosan figyelemkeltő nyilatkozatot tett, melyben egyebek mellett ezeket mondja:

„A lelkészképzést két irányban kell bővíteni. Egyik a szorosán vett cura pastoralis intenzivebb felkarolása, a közvetlen, bensőbb érintkezés a hivekkel, a másik a foglalkozás a társadalmi mozgalmakkal. Nem szociológia kell ide. A szociológia nem precíz tudomány. Ammyira elvont, hogy egyáltalán nem alkalmas a lelkészek felfegyverzésére. A lelkész csak dilettáns fogalmakat szerezhet a szociológiáról. Nem a szociológia, hanem a *nemzetgazdaság ismeretére kell törekedni*. Ezen elméleti ismeretek alapján kell, hogy a lelkész megismerkedjék a gyakorlati kérdésekkel is, a melyek az alsóbb néprétegek felemelésére alkalmasok. A cura pastoralis elméleti és gyakorlati uton ismerttetendő meg a leendő lelkészekkel. Különösen tanulmányozni kell az e tekintetben igen előre haladt külföld hasonló irányu mozgalmait. Arra való embert kell kiküldeni tanulmányutra, s az illetővel azután taükönyvet íratni a cura pastoralisról.”

Megjegyezzük, hogy mult évi unitárius Főtanácsunk már felvette a theologus növendékek tárgyai közé a nemzetgazdaságtant, a minek tanítását részünkről is igen fontosnak és szükségesnek tartjuk.

A vasárnap megünneplésére a székelyudvarhelyi unitárius egyházközség közelebbről tartott közgyűlésében Pálffy Aladárnak a következő fontos indítványát tárgyalta:

„Tekintettel az 1868. évi LIII. t.-cz. 19. §., valamint az 1879. évi XI. t.-cz. 52. §-ára, továbbá a vasárnapi munkaszünetről alkotott 1891. XIII. t.-cz. hézagos voltára, a mennyiben ezen utóbbi